

Дропа Я.Б., Кульчицький М.І., Яструбецька Л.С.

**АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ЗА
НАПРЯМАМИ ВКЛАДЕННЯ**

Анотація. У статті проведено аналіз структури оборотного капіталу за напрямками вкладення підприємств України та Львівської області зокрема, а також подано методіку оцінки ефективності сформованої структури оборотного капіталу суб'єкта господарювання.

Ключові слова: оборотний капітал, коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, коефіцієнт загальної ліквідності.

Annotation. In the article the analysis of working capital structure is conducted after directions of investment of enterprises of Ukraine and Lvov region, the method of conducting of estimation of efficiency of the formed working capital structure of subject of manage is given.

Key words: working capital, coefficient of circulating of working capital, general liquidity ratio.

Вступ. В умовах становлення ринкової економіки в Україні посилюється науковий інтерес до вирішення проблеми управління оборотним капіталом суб'єктів господарювання. Це обумовлено трансформаційними процесами, що відбуваються в національній економіці, погіршенням фінансового стану багатьох українських підприємств, низьким рівнем їх розрахунково-платіжної дисципліни.

Забезпечити високі темпи економічного та соціального розвитку економіки України можливо лише за умови ефективного використання оборотного капіталу, формування якісної політики управління ним як на рівні держави, так і на рівні окремого суб'єкта господарювання.

Питанням аналізу структури оборотного капіталу присвятили свої праці такі вітчизняні науковці, як І.О.Бланк, О.Л.Бондаренко, Л.М.Драгун, К.В.Ізмайлова, Л.А.Лахтіонова, А.А.Марченко, В.Ф.Шевченко та ін. Водночас чимало аспектів цієї багатогранної проблематики й досі залишаються до кінця не з'ясованими та потребують наукового обґрунтування.

Постановка завдання. Необхідність глибокого та всебічного дослідження структури оборотного капіталу обумовила вибір теми статті. Метою роботи є розроблення методіки аналізу структури оборотного капіталу за напрямками вкладення, а також оцінка структури оборотного капіталу підприємств України.

У статті використано сукупність методів наукового дослідження – порівняльного та системного аналізу, індукції та дедукції, конкретизації.

Результати. Для аналізу структури оборотного капіталу за напрямками вкладення на макrorівні використано дані таблиці 1, які свідчать, що впродовж останніх років різко змінилася структура оборотного капіталу, вкладеного в оборотні активи за окремими статтями.

Питома вага оборотного капіталу, вкладеного в товарно-матеріальні цінності за період 1995–2003 рр., зменшилася більш ніж у 2 рази (з 44,2% до 21,4%), проте, починаючи з 2004 року, вона зросла і у 2006 році становила 22,8%.

Таблиця 1

Структура оборотного капіталу підприємств України, %

Показники	Роки										
	1995	1997	1998	1999	2000*	2001**	2002	2003	2004	2005	2006
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Товарно-матеріальні цінності	44,2	36,4	28,4	24,8	23,9	23,1	21,6	21,4	22,2	23,5	22,8

Товари відвантажені та надані послуги	17,0	11,6	4,2	2,3	-	-	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість	28,3	47,5	62,1	67,1	65,9	68,5	69,5	67,8	64,9	60,2	59,3
Поточні фінансові інвестиції	-	-	-	-	-	1,5	1,7	2,7	3,7	4,9	5,6
Грошові кошти	5,9	1,8	2,0	2,2	3,5	3,4	3,9	4,8	5,7	7,7	7,6
Інший оборотний капітал	1,8	2,7	3,3	3,6	6,7	3,5	3,3	3,3	3,5	3,8	4,7

*Крім банків, малих підприємств і бюджетних установ; **Крім банків і бюджетних установ.

Джерело: Статистичні щорічники України за 2002, 2004 та 2006 роки

Частка дебіторської заборгованості впродовж 1995–2003 років збільшилася майже у 2,5 раза (з 28,3% до 67,8%), однак, починаючи з 2004 року, спостерігається її поступове скорочення, і в 2006 році питома вага дебіторської заборгованості становить 59,3%. Таким чином, впродовж 2003–2006 рр. зафіксовано зниження питомої ваги дебіторської заборгованості на 8,5%, що є надзвичайно позитивним явищем.

Своєчасне виконання фінансових зобов'язань між суб'єктами господарювання сприяє прискоренню кругообігу коштів і зміцненню фінансового стану підприємств, у той час, як низький рівень розрахунково-платіжної дисципліни зумовлює відволікання з обігу значної суми оборотного капіталу, який осідає в розрахунках.

Аналіз динаміки питомої ваги оборотного капіталу в грошових коштах засвідчив її зменшення впродовж 1995–1998 рр. з 5,9% до 2% та поступове зростання, починаючи з 1999 року. Зокрема, частка грошових коштів в структурі оборотного капіталу у 2006 році становила 7,6%.

Скорочення питомої ваги оборотного капіталу, вкладеного в грошові кошти, є відносно позитивною тенденцією, а її збільшення – відносно негативною, оскільки величина оборотного капіталу в грошових коштах повинна бути достатньою для здійснення поточних розрахунків, але не більшою і не меншою, тобто оптимальною величиною, яка б не відволікала оборотний капітал з обігу і не створювала надлишкову платоспроможність.

Позитивною тенденцією є поступове збільшення частки оборотного капіталу, вкладеного в поточні фінансові інвестиції (з 1,5% у 2001 році до 5,6% у 2006 році), які є високоліквідними та за сприятливих обставин можуть приносити стабільний дохід.

Важливим показником в оцінці структури оборотного капіталу є його частка у сфері виробництва. Адже різке зменшення питомої ваги оборотного капіталу у сфері виробництва та її збільшення у сфері обігу негативно впливає на процес виробництва і реалізації продукції вітчизняними підприємствами, оскільки призводить до нестачі оборотного капіталу у багатьох суб'єктів господарювання для забезпечення виробничого процесу, несвоєчасних розрахунків та постійного зростання в структурі джерел фінансування оборотного капіталу позикових коштів.

На тлі цих обставин оптимістичною видається зміна питомої ваги оборотного капіталу у сфері виробництва впродовж 2000–2006 рр., оскільки з 2000 року по 2003 рік зафіксовано нижчі темпи її скорочення в порівнянні з 1995–1999 рр., а починаючи з 2004 року, спостерігається зростання частки оборотного капіталу у сфері виробництва.

Проаналізуємо структуру оборотного капіталу за видами економічної діяльності в Україні (табл.2). Згідно з даними, поданими в таблиці, у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві спостерігається поступове зниження частки оборотного капіталу у сфері виробництва (з 67,44% у 2000 році до 35,75% у 2006 році), хоча у 2006 році спостерігалася незначне її зростання на 0,41%. Варто зазначити, що особливо різко відбувся спад оборотного капіталу у сфері виробництва в цих галузях у 2003 році (-7,49%), що є цілком негативним явищем.

Таблиця 2

Динаміка структури оборотного капіталу за видами економічної діяльності в Україні (на кінець року), %

Вид економічної діяльності	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Оборотний капітал у сфері обігу							
Всього	76,08	76,94	78,39	78,63	77,8	81,0	81,45
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	32,56	34,54	35,83	43,32	43,83	64,66	64,25
Промисловість	76,90	72,88	74,53	74,40	71,29	76,95	77,02
Будівництво	74,36	71,72	71,41	73,87	73,83	79,11	80,23
Оптова і роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	79,50	83,06	84,54	83,27	82,75	82,95	82,83
Готелі та ресторани	66,84	68,87	66,90	76,86	79,44	89,36	86,23
Транспорт і зв'язок	83,45	81,16	79,00	77,77	76,89	82,38	81,77
Фінансова діяльність	94,87	96,63	97,82	98,82	99,44	99,3	99,11
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	79,60	90,20	87,02	87,84	87,17	89,3	90,09
Колективні, громадські та особисті послуги	88,26	86,20	93,82	95,88	96,45	95,38	89,91
Оборотний капітал у сфері виробництва							
Усього	23,92	23,06	21,61	21,37	22,20	19,0	18,55
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	67,44	65,46	64,17	56,68	56,17	35,34	35,75
Промисловість	23,10	27,12	25,47	25,60	28,71	23,05	22,98
Будівництво	25,64	28,28	28,59	26,13	26,17	20,89	19,77
Оптова і роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	20,50	16,94	15,46	16,73	17,25	17,05	17,17
Готелі та ресторани	33,16	31,13	33,10	23,14	20,56	10,64	13,77
Транспорт і зв'язок	16,55	18,84	21,00	22,23	23,11	17,62	18,23
Фінансова діяльність	5,13	3,37	2,18	1,18	0,56	0,7	0,89
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	20,40	9,80	12,98	12,16	12,83	10,7	9,91
Колективні, громадські та особисті послуги	11,74	13,80	6,18	4,12	3,55	4,62	10,09

Джерело: Статистичний щорічник України за 2004 та 2006 рр.

У промисловості України відбувається поступове зростання питомої ваги оборотного капіталу у сфері виробництва (з 23,1% у 2000 році до 28,71% у 2004 році), за винятком окремих періодів, в яких зафіксовано незначні коливання частки оборотного капіталу за цим напрямом вкладення.

У будівництві впродовж 2000–2004 рр. спостерігалось поступове зростання оборотного капіталу у сфері виробництва (з 25,64% до 26,17%), проте, починаючи з 2004 року, відбувається його зменшення до рівня 19,77% у 2006 році (на 6,4%).

В оптовій та роздрібній торгівлі відбувався спад оборотного капіталу у сфері виробництва у 2000–2001 рр. Починаючи з 2002 року, питома вага виробничого оборотного капіталу коливається, проте в цілому зростає (з 15,46% у 2002 році до 17,17% у 2006 році), що дає підстави прогнозувати позитивні тенденції в цьому сегменті економічної діяльності.

Щодо інших видів діяльності, то в них спостерігалася така динаміка: в готельному і ресторанному бізнесі відбувається загальне зменшення оборотного капіталу у сфері виробництва (з 33,16% у 2000 році до 13,77% у 2006 році), в галузі транспорту і зв'язку частка оборотного капіталу за досліджуваним напрямом вкладення постійно зростала (з 16,55% у 2000 році до 18,23% у 2004 році), у фінансовій діяльності вона поступово зменшувалась (з 5,13% у 2000 році до 0,89% у 2006 році), в операціях з нерухомістю та

колективних послугах – в загальному за аналізований період також зафіксовано скорочення питомої ваги оборотного капіталу у сфері виробництва.

У цілому по Україні спостерігається позитивна динаміка: за досліджуваний період питома вага оборотного капіталу у сфері виробництва почала спадати незначними темпами, що дає підстави оптимістично дивитися у майбутнє.

Проаналізуємо структуру оборотного капіталу підприємств Львівської області впродовж 1995–2006 років (табл. 3).

Питома вага товарно-матеріальних цінностей у складі оборотного капіталу поступово зменшувалась за період з 1995 до 1998 року (з 32% до 24,5% відповідно), упродовж 1999–2001 рр. вона зростає (з 25,5% до 25,8% відповідно). Проте у 2002–2003 рр. оборотний капітал у сфері виробництва знову знижується (з 24,8% до 24,2%), тобто у цей період знову спостерігаються негативні тенденції у структурі оборотного капіталу підприємств Львівської області. У 2004–2005 рр. оборотний капітал у сфері виробництва різко зростає (на 7%) і його питома вага вже становить 31,2%, але у 2006 році знову знижується на 1%. Як бачимо, за даним напрямом вкладення не зафіксовано усталеної тенденції, оскільки частка питомої ваги постійно коливається як в бік скорочення, так і в сторону зростання.

Таблиця 3

Структура оборотного капіталу підприємств Львівської області, %

Роки	Весь оборотний капітал	у тому числі			
		Товарно-матеріальні цінності	Грошові кошти	Дебітори	Інший оборотний капітал
		до підсумку; відсотків			
1995	100	32,0	6,7	57,6	3,7
1997	100	29,7	2,3	65,2	2,8
1998	100	24,5	1,5	71,1	2,9
1999	100	25,5	2,4	69,6	2,5
2000	100	27,7*	3,4	62,5	6,4
2001	100	25,8	3,3	66,6	4,3
2002	100	24,8	3,5	67,9	3,8
2003	100	24,2	3,7	68,1	4,0
2004	100	28,6	5,4	60,8	5,2
2005	100	31,2	6,4	55,9	6,5
2006	100	29,2	5,9	58,5	6,4

* Не включені тварини на вирощуванні та відгодівлі.

Джерело: Статистичний щорічник Львівської області за 2006 рік. Ч. 1 / Відповідальний за випуск І.Мельник. – Львів, 2007. – С. 57.

Щодо дебіторської заборгованості, то її питома вага впродовж 1995–2000 рр. також постійно коливалась (то зростала, то спадала), але в загальному за даний період вона збільшилась з 57,6% до 62,5%. Починаючи з 2001 року, її частка в загальній структурі оборотного капіталу починає зростати стабільними темпами (за період з 2000 року по 2003 рік – з 62,5% до 68,1% відповідно), а впродовж 2004–2005 рр. – різко знижується і становить 55,9%. У 2006 році питома вага дебіторської заборгованості у структурі оборотного капіталу зросла до значення 58,5%.

Частка грошових коштів з 1995 року по 1998 рік постійно знижувалася (з 6,7% до 1,5% відповідно), проте, починаючи з 1999 року, питома вага грошових коштів у структурі оборотного капіталу постійно зростає і в 2006 році становить 5,9%.

В цілому по Львівській області постійно збільшувалася питома вага оборотного капіталу у сфері обігу, що є негативним явищем, і лише у 2004–2005 рр. вона зменшується і породжує оптимістичні сподівання.

У таблиці 4 наведено умовні дані про динаміку структури оборотного капіталу за напрямками вкладення підприємства “АБС”, на основі яких розраховано показники для її оцінки.

Особливість структури оборотного капіталу підприємства “АБС” полягає у досить високій частці оборотного капіталу, вкладеного у товарно-матеріальні цінності, яка за аналізований період зменшилася з 96,42% до 93,77%, та у досить низькому рівні дебіторської заборгованості, яка за аналізований період зросла з 2,66% до 5,82%. Питома вага грошових коштів підприємства коливалася в межах від 0,05 до 0,25%. Оборотний капітал у сфері виробництва приблизно становив 45% від величини товарно-матеріальних цінностей підприємства, тому динаміка його питомої ваги дорівнює майже половинній динаміці питомої ваги товарно-матеріальних цінностей.

Аналіз структури оборотного капіталу за напрямками вкладення проведено за допомогою умовних даних про такі показники: швидкість оборотності оборотного капіталу, сума вивільненого (додатково залученого) оборотного капіталу внаслідок зміни його оборотності за аналізований період, коефіцієнт загальної ліквідності, рентабельність оборотного капіталу.

Таблиця 4

Система показників для оцінки структури оборотного капіталу за напрямками вкладення підприємства “АБС” за 2002 – 2006 рр.

Показники	Роки				
	2002	2003	2004	2005	2006
1. Товарно-матеріальні цінності, у % до всього оборотного капіталу	96,42	96,47	95,71	93,77	-
2. Дебіторська заборгованість, у % до всього оборотного капіталу	2,66	2,7	3,95	5,82	-
3. Грошові кошти, у % до всього оборотного капіталу	0,25	0,59	0,05	0,13	-
4. Інший оборотний капітал, у % до всього оборотного капіталу	0,18	0,25	0,28	0,3	-
5. Чистий виторг від реалізації продукції за рік, тис. грн.	5599,50	6886,00	8084,90	15809,70	-
6. Величина оборотного капіталу на початок року, тис. грн.	14842,00	17582,90	17465,20	18918,60	19025,30
7. Середня величина оборотного капіталу за рік, тис. грн.	16212,45	17524,05	18191,90	18971,95	-
8. Поточні зобов'язання на початок року, тис. грн.	1245,50	1046,00	494,90	1094,30	1161,30
9. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн.	143,0	117,9	21,0	381,5	-
10. Коефіцієнт оборотності, обороти (гр. 5 / гр. 7)	0,35	0,39	0,44	0,83	-
11. Тривалість одного обороту в днях (360 / гр. 10)	1042,32	916,16	810,04	432,01	-
12. Вивільнена (додатково залучена) сума оборотного капіталу, тис. грн. ([гр. 7 поточного року / гр. 5 поточного року – гр. 7 попереднього року / гр. 5 попереднього року] * гр. 5 поточного року)	-	-2413,25	-2383,21	-16601,59	-
13. Коефіцієнт загальної ліквідності, (гр. 7 / гр. 8)	11,92	16,81	35,29	17,29	16,38
14. Рентабельність оборотного капіталу, % (гр. 9 / гр. 7 * 100)	0,882	0,673	0,115	2,011	-

Досліджуване нами підприємство “АБС” має досить високі показники, а саме: виторг від реалізації продукції постійно зростає значними темпами (за аналізований період він збільшився з 5600 тис. грн. до 15809 тис. грн.), коефіцієнт оборотності у підприємства також зростає швидкими темпами, а за 2003 рік збільшився майже вдвічі – з 0,44 до 0,83, коефіцієнт загальної ліквідності не вирізнявся постійною динамікою, але

необхідно зауважити, що він постійно знаходився на дуже високому рівні (в середньому його значення сягало позначки 19,54). За рахунок постійного прискорення оборотності оборотного капіталу підприємство вивільняло з обороту все більшу суму коштів, і за 2003 рік ця сума вже становила 16602 тис. грн. Аналізоване підприємство постійно було рентабельним, проте найбільшого рівня прибутковості воно досягло у 2005 році (рентабельність оборотного капіталу становила 2,011%).

Відносно оптимальної структури оборотного капіталу за напрямками вкладення підприємство “АБС” досягло у 2005 році (товарно-матеріальні цінності становили 93,77%, дебіторська заборгованість – 5,82%, грошові кошти – 0,13% та інший оборотний капітал – 0,3%), у якому спостерігався високий коефіцієнт оборотності, була вивільнена найбільша сума капіталу з обороту, досягнутий найвищий рівень рентабельності оборотного капіталу, а ліквідність набувала достатньо високого значення.

Отже, підприємство працює досить ефективно і прибутково, оскільки вдало сформувало структуру оборотного капіталу за напрямками вкладення.

Висновки. Проаналізувати ефективність сформованої структури оборотного капіталу за напрямками вкладення можна за допомогою таких показників: коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, сума вивільненого (додатково залученого) оборотного капіталу, коефіцієнт загальної ліквідності, рентабельність оборотного капіталу. Відносно ефективною можна вважати таку структуру оборотного капіталу, з якої досягаються високі (порівняно з попередніми періодами) значення наведених показників. Оцінивши динаміку структури оборотного капіталу за напрямками вкладення вітчизняних підприємств, можна зробити висновок, що в перехідний до ринкової економіки період вона значно погіршилася, проте в останні три роки спостерігаються позитивні структурні зрушення, які дозволяють дивитись з оптимізмом у майбутнє.

1. Білейченко О.Г. Структура обігових коштів в умовах ринкової економіки // Фінанси України. – 2003. – № 5. – С. 70–72.
2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. – К.: Ника-Центр, 1999. – Т. 1. – 592 с.
3. Драгун Л.М., Шевченко В.Ф., Бондаренко О.Л. Удосконалення аналізу ефективності використання обігових коштів підприємства // Фінанси України. – 1998. – №12. – С. 12–20.
4. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз. – К.: МАУП, 2000. – 147 с.
5. Ізмайлова К.В. Аналіз джерел формування активів // Фінанси України. – 2005. – №8. – С. 67–74.
6. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: Монографія. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.